

з питань регуляторної політики та підприємництва від 27.08.2004 р. № 5852 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nau.kiev.ua>.

16. Проект Закону Про внесення змін до ЦК України та ГК України щодо державної реєстрації договорів комерційної концесії від 07.04.2008 р. № 2334 // Нормативні акти України: електронна база даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=32212.

17. Венгрияк Х. Франчайзинг є – реєстру нема. Про деякі аспекти укладення договору комерційної концесії / Х. Венгрияк // Юридична газета. – 2008. – № 34(167). – С. 9.

ФІЛІПП І. Ю.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

ЄРШОВ Д. А., ДОН О. Я.,

курсанти юридичного факультету
(Академія митної служби України)

УДК 346

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проаналізовано стан інституту медіації в Україні та особливості вирішення публічно-правових спорів у позасудовому порядку. Сформульовано перспективи впровадження даного інституту шляхом законодавчого закріплення медіації як альтернативного способу вирішення судових справ.

Ключові слова: медіація, правовий спір, позасудовий порядок вирішення спорів, конфлікт, медіаційна угода.

В статье проанализировано состояние института медиации в Украине и особенности решения публично-правовых споров во внесудебном порядке. Сформулированы перспективы внедрения данного института путем законодательного закрепления медиации как альтернативного способа решения судебных дел.

Ключевые слова: медиация, правовой спор, внесудебный порядок решения споров, конфликт, медиационное соглашение.

The article analyzes the mediation institute in Ukraine and specialities of solving public legal disputes out of court. It is formed prospects of introduction this institution by the law on mediation as an alternative method of resolving litigation.

Key words: mediation, legal dispute, extrajudicial procedure for settling disputes, conflict, mediation agreement.

Вступ. Вирішення конфліктів – головне призначення судової влади та запорука безпеки всього суспільства. Об'єктивна реальність свідчить про незадовільний стан роботи судів у зв'язку зі значною заангажованістю та перевантаженістю, що впливає на якість розгляду

справ та рівень дотримання, захисту основних прав та інтересів громадян. Це, безумовно, гальмує процес розв'язання спорів та спричинює соціальну напруженість. Чому не скористатися доктриною та практикою вирішення спорів в позасудовому порядку й альтернативним способом.

Проблемою запровадження інституту медіації в Україні є відсутність нормативно-правової бази щодо її регулювання та низький рівень обізнаності населення щодо можливості позасудового порядку вирішення господарських спорів. Одним із його «аналогів» є так званий претензійний порядок, або досудовий порядок врегулювання спорів.

Дослідженням даного питання займався ряд науковців, зокрема О.І. Виноградов, Ю.Д. Притика, В.Л. Мусіяка, Л.В. Мамчур, В.О. Жмудь, Н.Н. Вопленко, В.В. Лазарев, А.В. Малько, М.Н. Марченко, Б.В. Шейндлин, О.В. Громовий, С.Ф. Демченко, О.В. Землянська. Наукові розробки та напрацювання вищезазначених учених мають стати основою для законодавчого відображення інституту медіації в нормативно-правових актах.

Результати дослідження. Зі вступом України до Ради Європи наша держава взяла зобов'язання щодо вдосконалення організації судової системи. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Відносно заходів по недопущенню і скороченню надмірного робочого навантаження на суди» NR (86) від 19.09.1986 р. (далі – Рекомендація) [2], Указ Президента України «Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів» від 10.05.2006 № 361/2006 (далі – Концепція) [4] є концептуальною правовою базою для розробки та впровадження альтернативних шляхів вирішення спорів у позасудовому порядку. Зокрема, розділ I Рекомендації наголошує на необхідності сприяти примиренню сторін як поза судовою системою, так і в ході судового розгляду; розділ II – не збільшувати, а поступово зменшувати кількість завдань, які не мають відношення до судового розгляду, покладених на суддів, доручаючи такі завдання іншим особам або органам. Аналогічна тенденція характеризує Концепцію, розділ I якої визначає одне із завдань, що випливає з її мети – створення можливостей для розвитку альтернативних (позасудових) способів розв'язання спорів.

Серед альтернативних (позасудових) способів врегулювання спорів важливе місце посідає медіація. Розроблення доктрини інституту медіації в Україні знайшло своє відображення й на рівні законотворення. Так, зокрема, в ч. 1 ст. 2 одного із проектів Закону України «Про медіацію» від 19.04.2012 № 10301-1 [8] медіація визначається як переговори між сторонами конфлікту за допомогою одного або декількох посередників (медіаторів) з метою досягнення сторонами взаємоприйняттого рішення про усунення спричиненої конфліктом шкоди. Медіація – це процес, під час якого зустрічаються разом дві чи більше сторін у присутності третьої, нейтральної, сторони (медіатора), яка сприяє досягненню сторонами взаємної згоди у вирішенні спору. При цьому фокус зосереджено на інтересах сторін, а не на правових позиціях [12]. На відміну від формального судового чи арбітражного процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них. Він веде переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору й активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників переговорів. Медіація – це один із так званих альтернативних (позасудових) способів урегулювання спорів, ефективність якого є дуже високою [13].

Задля кращого розуміння сутності явища, вважаємо за доцільне розглянути вихідні ідеї (принципи), на яких заснований процес медіації.

Добровільність процесу, тобто прийняття усвідомленого рішення сторонами процесу про застосування такої альтернативної процедури розв'язання спору, можливість відмовитися від участі на будь-якому етапі, причому будь-який тиск на сторони заборонений. Слово «добровільність» підкреслює, що рішення не може бути результатом зовнішнього примусу чи активного переконання будь-кого в необхідності певного спрямування дій. Воно не повинно бути результатом активного впливу волі іншої людини, а лише результатом особистого вибору, що ґрунтується на повній інформації про ситуацію.

Конфіденційність процесу, тобто, інформація, отримана медіатором під час проведення медіації, є конфіденційною й не може бути розголошена ним без попередньої згоди сторін. Учасники процесу повинні бути впевненими, що інформація, яку вони повідомили, потім не буде використана проти них у інших випадках. Дуже важливим у контексті цього принципу є закріплення на рівні законопроекту свідоцького імунітету, тобто, медіатор не може бути допитаний щодо інформації, яка стала йому відома під час проведення медіації або стосується безпосередньо її суті, крім випадків, коли сторони не заперечують проти розголошення такої інформації або йтиме розгляд справи значної суспільної ваги.

Нейтральність медіатора, тобто, медіатор повинен виконувати свої обов'язки неупереджено, ґрунтуючись на обставинах справи, враховуючи думку сторін та не нав'язуючи сторонам певного рішення, яке приймається виключно за взаємною згодою сторін.

Толерантність медіатора виражається у виявленні рівної уваги та доброзичливості до сторін. Медіатор зобов'язаний надавати сторонам медіації однакові за якістю послуги.

Рівність сторін у процесі, тобто, сторони мають рівні права під час медіації, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Якщо заглибитись у саму суть процесу медіації, то він полягає в знаходженні консенсусу між сторонами конфлікту з метою заощадження свого часу, коштів та інших ресурсів, які вони затратили б при судовому розгляді справи. Крім цього, це є одним із основних принципів розгляду господарських спорів, закріплених у господарсько процесуальному кодексі (далі – ГПК).

Порівняльний аналіз відмінностей судового процесу від медіації.

Критерій	Судовий процес	Медіація
Вибір арбітра	Суддя призначається автоматизованою системою	Медіатор обирається сторонами
Повноваження арбітра	Суддя наділений владними повноваженнями	Медіатор не наділений владними повноваженнями
Відношення процесу до волі сторін	Судовий процес майже завжди починається, всупереч волі однієї зі сторін	Медіація – це завжди добровільний процес
Час	Судовий процес завжди розтягнутий у часі	Процедура мінімізована в часі
Гласність	Зазвичай судовий процес публічний	Конфіденційність процесу
Принцип взаємодії сторін	Змагальність сторін	Співпраця сторін
Принцип прийняття рішень	Рішення приймається у строгій відповідності до закону	Рішення приймається в рамках закону, але з урахуванням інтересу сторін

Медіація – це процес, який поділяється на стадії, а ті, в свою чергу, – на етапи. Серед науковців немає єдиної точки зору щодо виокремлення стадій та етапів. Запропонуємо розглянути цей процес у чотири етапи: попередня стадія, яка складається з двох етапів: підготовчого та індивідуальних зустрічей; відкриваюча, середня, заключна. Саме такий поділ розділяє більшість вітчизняних дослідників. На підготовчому етапі, зокрема, медіатор намагається здобути довіру учасників, оцінює готовність до медіації, пояснює правила її, роз'яснює свою роль у цьому процесі. Під час проведення індивідуальних зустрічей медіатор вивчає позиції учасників конфлікту та забезпечує їх взаємне спілкування. На відкриваючій стадії відбувається поступове встановлення прямого спілкування між сторонами. Етапами

другої стадії можемо назвати досягнення домовленості на проходження цього процесу, розповіді учасників, з'ясування почуттів і мотивів, перефразування й уточнення позицій, поділ проблеми на категорії, підсумок. Спільний пошук розв'язків відбувається на середній стадії медіаційного процесу. Суть цієї стадії полягає у встановленні першочергових питань, з'ясуванні невиявлених інтересів, визначенні спільних засад, обговоренні й пошуку спільних, взаємоприйнятних способів вирішення спору, пошуку консенсусу. Заклучна стадія має такі етапи: укладення угоди, підбиття підсумків, закриття справи. Процес медіації вважається формально завершеним тоді, коли припиняється ведення записів і справа закривається [10].

Медіація як альтернативна судовому розгляду процедура вирішення спорів економічно ефективна й доцільна та дає змогу знайти вирішення, що влаштовує всі сторони конфлікту; заощадити час на підготовку до розгляду й розгляд справи в суді, навіть не дивлячись на принцип оперативності розгляду господарських спорів; заощадити кошти на обслуговування судових процедур; зберегти партнерські відносини; одержати задоволення від способу й результату вирішення конфлікту; врахувати індивідуальні особливості контрагентів завдяки гнучкості самої процедури; запобігти виникненню подібних конфліктів у майбутньому; підвищити вірогідність того, що прийняте сторонами спільне рішення буде виконано; забезпечити конфіденційність вирішення конфлікту; гарантувати виконання рішення [13].

У країнах, які вже запровадили медіацію і відчували корисність цієї «ресурсозберігаючої технології» розгляду конфліктних ситуацій, держава підтримує медіацію на законодавчому рівні. Так, у Великобританії сторони, які не застосували медіацію як досудову процедуру, позбавляються права на відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом справи в суді, навіть у разі виграшу справи. Крім того, держава фінансує службу державних медіаторів, вважаючи, що це є більш фінансово доцільним, ніж завантажувати судову систему «малими позовами». Схожа ситуація склалася і в Ізраїлі, де створена й існує спеціальна система розгляду «малих позовів» за допомогою посередників [12]. Не можна не зазначити про досвід Російської Федерації в регулюванні даного питання, оскільки, в силу історичного аспекту, принцип побудови правової системи носить споріднений характер. Незважаючи на те, що в Росії лише приблизно 3% арбітражних спорів закінчуються підписанням мирової угоди, з 1 січня 2011 року набрав чинності Федеральний закон від 27 липня 2010 року № 193-ФЗ «Про альтернативну процедуру врегулювання спорів за участю посередника (процедура медіації)». Детальніше зупинимося на даному нормативно-правовому акті дещо пізніше.

Традиційно медіація розвивалася як інститут для вирішення спорів приватно-правового характеру. Але, на нашу думку, доцільно говорити про впровадження медіації як альтернативного способу вирішення господарських спорів, навіть якщо однією із сторін виступає державний або інший орган, що не є суб'єктом підприємницької діяльності [3].

Позитивним досвідом позасудової медіації в Україні є Український центр медіації (далі – УЦМ), започаткований при Києво-Могилянській Бізнес-Школі з метою створення інституції, яка стала б рушійною силою для розвитку альтернативних способів вирішення спорів в Україні шляхом проведення навчання і надання послуг дійсно незалежних медіаторів.

Слід відзначити успішну практику запровадження судової медіації у Вінницькому окружному адміністративному суді (далі – ВОАС) [13]. За декілька років вдалося досягти високого рівня організації самого процесу медіації, розробити певні напрацювання в даній сфері та отримати позитивні результати її проведення, адже вміння домовлятися – одна з ознак цивілізованого суспільства, один із факторів, здатних позитивно впливати на рівень правової культури в суспільстві.

На сьогодні медіація у ВОАС проводиться трьома судьями-медіаторами: Віталієм Дончиком, Мариною Мультян та Іриною Полішук, яка, до речі, є сертифікованим викладачем основ медіації. Так, з червня 2010 року по жовтень 2011 року судьями-медіаторами Вінницького окружного адміністративного суду проведено 31 процедуру медіації, з яких в 20 випадках досягнуто позитивного результату та підписано відповідну угоду.

Суб'єктний склад учасників медіації у ВОАС: – органи Головної державної інспекції на автомобільному транспорті – 7 справ; – органи Пенсійного фонду – 5 справ; – Вінницьке обласне відділення Фонду соціального захисту інвалідів – 4 справи; – органи Державної податкової служби – 3 справи; – органи Контрольно-ревізійного управління – 2 справи (на даний час 1 справа перебуває на розгляді); – органи Державної виконавчої служби – 2 справи; – Вінницька обласна державна адміністрація та її управління – 2 справи; – Головне управління Держкомзему у Вінницькій області – 1 справа; – Управління МВС України у Вінницькій області – 1 справа; – Державна інспекція з контролю за цінами у Вінницькій області – 1 справа; – Територіальне управління Держгірпромнагляду по Вінницькій області – 1 справа; – Вінницьке регіональне відділення Укрдержфонду підтримки фермерських господарств – 1 справа; – КП «Вінницьке міське бюро технічної інвентаризації» – 1 справа.

На думку суддів-медіаторів ВОАС, при виникненні правового спору самі ж сторони, зокрема позивач, мають бути більш зацікавлені в процедурі врегулювання спору альтернативним методом, адже перевагами медіації є суттєва економія часу та коштів учасників спору, швидкість, конфіденційність процедури, висока ступінь результативності; орієнтація медіації не стільки на конфлікт, скільки на конструктивний пошук взаємних рішень; неформальність та гнучкість процедури, можливість збереження або відновлення ділових стосунків та запобігання виникненню конфліктів в майбутньому. У той час судовий розгляд спору повинен виступати останнім засобом захисту порушених прав та інтересів підприємств, установ, організацій, громадян.

Крім того, при вирішенні спору за допомогою медіації досягнуті домовленості, як правило, більш довговічні, оскільки прийняті самими сторонами на основі консенсусу інтересів, що не тільки сприяє впровадженню в життя досягнутих рішень, а й сам процес виконання йде природним, добровільним шляхом. Суддя, як правило, дивиться в минуле й вирішує, що саме в ньому відбулось неправильно; медіатор, навпаки, спонукає учасників зосередитись на реальному та майбутньому.

Слід зазначити, що не всі переговори на медіації закінчуються мирною угодою, успішні в середньому 75–85% [14].

Суддя Віталій Свентух переконаний, що система альтернативного вирішення спорів не лише відіграє важливу соціальну роль, а й допомагає державі економити кошти на системі судочинства. Медіація допомагає оптимізувати процес вирішення конфліктів, зробити його швидким та ефективним, навчити сторони вирішувати спірні питання в майбутньому. Саме медіація є тим фактором, який здатен позитивно впливати не лише на правову культуру спілкування громадян, але й дозволяє уникати таких негативних чинників, як тривалість судового процесу, його можлива заангажованість та перевантаженість судів [14].

Упровадження даного інституту має перспективу з огляду на наявність Українського центру медіації (УЦМ) при Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Центр проводить навчання осіб, які прагнуть стати незалежними медіаторами. 24.02.2014 року відбувся круглий стіл на тему: «Перспективи розвитку медіації в Україні» в рамках спільної програми Європейського Союзу та Ради Європи «Прозорість та ефективність судової системи України». Під час дискусії було зроблено висновок щодо необхідності впровадження цього інституту в Україні. Однак, цьому процесу заважає думка про те, що господарсько-правові спори, які вирішуються в порядку господарського судочинства, за своєю суттю є немедіабельними. Насамперед, це обумовлено особливістю суб'єктного складу цих відносин, а саме тим, що сторонами, як правило, виступають суб'єкти підприємницької діяльності. Проте, аналіз законодавства та практики розвинутих країн показує, що медіація можлива і справді дієва не лише в господарських чи приватно-правових відносинах, але навіть і в адміністративних. Так, у США як одному із «зачинателів» даної процедури в світовому співтоваристві в 1996 році був прийнятий «Акт про вирішення адміністративних спорів» (Administrative dispute resolution act of 1996) [16]. Відповідно до положень даного акта, на службовців органів влади було покладено завдання заохочувати використання примирення,

фасилітації, медіації, міні-судів, арбітражу, залучення омбудсмена як альтернативних способів вирішення спорів, що дало позитивні наслідки. Окрім США, на сьогоднішній день програми примирення закріплені в законодавстві Норвегії, Фінляндії, Великобританії, Австрії, Німеччини, Франції, Канади та ін.

Іншою проблемою впровадження інституту медіації в Україні є питання оплати праці медіатора. Можна було б запровадити два види медіаторів: приватні та державні. Цей поділ виявляється цілком доцільним стосовно вирішення приватноправових спорів. Однак, якщо розглядати, що однією із сторін у провадженні є орган публічної адміністрації, то він не може витрачати державні кошти на послуги приватних медіаторів. Пропонуємо вирішити дану проблему шляхом впровадження медіації в судочинство як діяльність окремих працівників судової гілки влади або ж створити організаційно-правовою формою здійснення процедури медіації об'єднання медіаторів, яке буде професійною громадською неприбутковою організацією, утвореною виключно медіаторами. Доводом даної пропозиції може служити так званий «пілотний проект» Вінницького окружного адміністративного суду (ВОАС). Метою даного проекту є впровадження медіаційного розгляду адміністративних справ та популяризація даної процедури в суспільстві., Така діяльність не потребує додаткового фінансування і не суперечить положенням ст. 53 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», де сказано, що суддя не має права поєднувати свою діяльність з підприємницькою та будь-якою іншою оплачуваною роботою (крім викладацької, наукової та творчої діяльності) [7], оскільки здійснюється в робочий час і без мети отримання прибутку.

Однак, найбільшою проблемою впровадження медіації в господарське судочинство є відсутність належного регулювання даного питання на законодавчому рівні. Вирішення даної проблеми вбачаємо в прийнятті нового Закону України «Про медіацію». Передумовою прийняття даного закону можна вважати Указ Президента України від 10 травня 2006 року, яким затверджено Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні, відповідно до європейських стандартів [4]. У Концепції наголошується на необхідності наукового обґрунтування й практичного втілення медіації як дешевшого та менш ресурсозатратного способу врегулювання спору й широкому інформуванні громадськості про її переваги для захисту прав порівняно з судовим механізмом. Вирішення проблеми законодавчої нерегульованості відповідної процедури вбачаємо в прийнятті Верховною Радою України проекту закону України «Про медіацію». Прикладами можуть служити проект, внесений народним депутатом України Я.П. Федорчуком, [9] та альтернативний законопроект «Про медіацію» за авторством народного депутата С.В. Ківалова. Зокрема, в зазначеному проекті закону України «Про медіацію» більш чітко й комплексно визначені питання статусу медіатора, його права, обов'язки, підстави й порядок припинення статусу, ніж у проекті закону, внесеного народним депутатом України Я.П. Федорчуком. Також в ньому більш повно й детально визначені питання організаційно-правового забезпечення медіаторського самоврядування, порядок обрання та функціонування їх органів.

Одночасно пропонується внести зміни до Кодексу законів України про працю, Кримінального, Сімейного, Цивільного кодексів України; Кримінального, Господарського, Цивільного процесуальних кодексів України; Кодексу адміністративного судочинства України та Закону України «Про виконавче провадження». Але треба зазначити, що запропоновані зміни до Кодексу адміністративного судочинства України не можуть застосовуватись у сфері публічного владного управління, оскільки принципи медіації не узгоджуються з конституційними засадами організації та діяльності апарату публічної влади, який має владний статус, імперативність його волевиявлення для іншої сторони в медіаційному процесі на основі законодавства.

Аналізуючи даний документ, повернемося до вищевказаного нами нещодавно прийнятого Федерального закону РФ. У деяких положеннях дані акти є досить схожими, зокрема, в частині закріплення принципів здійснення відповідної процедури вони є абсолютно тотожними, що є цілком нормальним явищем, адже дані принципи давно вже визначені та

демонструють свою дієвість. Що ж стосується недоліків, на нашу думку, так це, по-перше, допустимий вік для професії медіатора – 21 рік. Процедура медіації не є такою легкою, як може здаватись, та потребує наявності певного досвіду роботи, спілкування з різними категоріями людей та простої впевненості в собі. Вирішити це пропонуємо шляхом запозичення досвіду РФ, де у відповідному законі, зокрема в ч. 1 ст. 16, зазначається, що особа повинна досягти 25 років. По-друге, вважаємо абсолютно недоцільним положення ч. 4 ст. 13 Проекту: «Особи, молодші двадцяти одного року, можуть проводити медіацію для односторонніх на безоплатній основі. Наявність спеціальної підготовки для них не є обов'язковою». Це випадок звичайного побутового урегулювання спорів, однак аж ніяк не відноситься до даної процедури, тому, на нашу переконливу думку, дане положення, приймаючи закон, варто викреслити.

В усіх інших положеннях відповідний нормативно-правовий акт є цілком прийнятним, він досить детально описує процедуру проведення медіації, що є важливим фактором для успішного втілення та реалізації останньої на практиці.

Висновок. На даному етапі суспільного буття в Україні виникла реальна необхідність здійснювати законотворення щодо створення та запровадження інституту медіації. Звичайно, необхідно прийняти закон України «Про медіацію», розробити ряд положень підзаконних нормативно-правових актів щодо регламентації діяльності медіаторів, установ та способи акредитації суб'єктів, які бажають здійснювати відповідні функції, посадових інструкцій медіаторів. З метою забезпечення кваліфікованих кадрів необхідне відкриття навчальних центрів, розробка планів, навчальних програм та посібників для навчання медіаторів. Вважаємо за доцільне покласти повноваження щодо методичного та методологічного забезпечення інституту медіації на Міністерство юстиції України.

Незважаючи на проблеми, які існують при впровадженні та проведенні медіації в господарському судочинстві, становлення такого інституту відіграватиме важливу роль в розвитку правової культури суспільства, допоможе розвантажити систему адміністративних судів України та сприятиме мирному вирішенню публічно-правових спорів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Відносно заходів по недопущенню і скороченню надмірного робочого навантаження на суди [Електронний ресурс]: рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи NR (86) від 19.09.1986 р. – Режим доступу: [http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec\(86\)12.html](http://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/RRec(86)12.html).
3. Господарський процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: закон від 06.11.1991р. № 1798-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.
4. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів [Електронний ресурс]: указ Президента України від 10.05.2006р. № 361/2006. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>.
5. Про державну службу [Електронний ресурс]: закон від 16.12.1993 № 3723-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.
6. Про службу в органах місцевого самоврядування [Електронний ресурс]: закон від 07.06.2001 № 2493-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.
7. Про судоустрій та статус суддів [Електронний ресурс]: закон від 07.07.2010 № 2453-VІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
8. Про медіацію [Електронний ресурс]: проект Закону України від 19.04.2012р. № 10301-1. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=43208.
9. Про медіацію [Електронний ресурс]: проект Закону України від 26.06.2013 № 2425а – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47637.
10. Способи вирішення публічно-правових спорів з органами влади / Практичний посібник / Сало Л.Б., Сенюта І.Я., Хлібороб Н.Є., Школик А.М. – Дрогобич : Коло, 2009. – 112 с.

11. Виноградова О. І. Проблеми запровадження інституту медіації // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – №10 (98). – С. 34–37.

12. Медіація – альтернативний спосіб розв'язання конфліктів, або і вівці цілі, і вовки не голодні [Електронний ресурс] / Єрмоєнко Г. – Режим доступу: <http://ukrmediation.com.ua/files/Madiacija.pdf>.

13. Медіація як один із методів цивілізованого вирішення корпоративних конфліктів [Електронний ресурс] / Васильчак С. В., Кутас Л. В. – Режим доступу: <http://firearticles.com/korporativne-upravlinnya/256-medacya-yak-odin-z-metodv-civilzovanogo-virshennyakorporativnih-konflktv.html>.

14. Медіація: ефективне вирішення конфліктів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://voas.gov.ua/?action=news&id_news=692.

15. Проблеми впровадження та проведення медіації в адміністративному судочинстві в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cdms.org.ua/index.php/uk/addressing-public-arguments-mn-ua/mediation-and-negotiation-mn-ua/298-2012-05-25-05-56-05.html?475c1c9d3fc293d10369444f94f309b9=91a61b1119c755848176137b49b9da6d>.

16. Administrative dispute resolution act of 1996 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/uscode/5/uscode/5/usc/sup01510I305.html>.

